

СЪЗДАВАНЕ НА РАЗВИВАЩА СРЕДА, ПОДПОМАГАЩА КОРЕКЦИЈАТА НА ПОЗНАВАТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ НА ДЕЦА С УМСТВЕНА ИЗОСТАНАЛОСТ ОТ НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Пелагия Терзийска

ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

Резюме. В статията се разглежда спецификата на оформяне на развиваща среда, като фактор за корекционно въздействие, съответстващ на особеностите на децата с умствена изостаналост от началния етап на основната образователна степен и подпомагащ процеса на развитие на познавателната им дейност.

Keywords: children with mental retardation, primary school, correction, cognitive interest, cognitive activity, evolving environment

Характерните за умствената изостаналост нарушения във висшите психични функции (отражение и регулиране на поведението и дейността) се изразяват в нарушение на познавателните процеси – усещане, възприятие, памет, мислене, въображение, реч, внимание; нарушение на емоционално-волевата сфера, моториката, личността като цяло.

Ефективността на образователния процес при деца с умствена изостаналост (УИ) зависи изключително много от доброто познаване на особеностите на:

Усещанията и възприятията им – недиференцирани възприятия. Значителни са отклоненията в сензорната сфера, най-характерни от които са затрудненията при различаване на цветове, особено нюанси, на формата на обектите, при определяне на големина на предметите, трудно различаване на израженията на лицата на хората; стеснен обем на възприятие – тези деца възприемат отделни части от разглеждания обект, от вербално представена информация, без да виждат и чуват важното за цялостното разбиране на материала. Всички дейности на учениците, свързани с възприемането и възпроизвеждането на възприятието, се характеризират с липса на диференциация, както и с неточност.

Важна особеност е пасивността на процеса на възприемане. УИ ученици не могат самостоятелно да наблюдават, разглеждат и затова се нуждаят от постоянно подтикване, мотивиране, стимулиране. В учебната дейност се стига дотам, че без стимулиращи въпроси от педагога тези ученици практически не могат да изпълнят достъпна за тяхното разбиране задача.

Вниманието при тези деца е неустойчиво, нестабилно. Те лесно се разсейват, трудно им е да се концентрират.

Мисленето – ниско ниво на развитие, инертно, конкретно, стереотипно, големи затруднения при обобщаването (образуването на понятия), абстрахирането (отделянето на главното), словесно-логическото мислене. Значима особеност на мисленето е неразбирането на причинно-следствени връзки, съпоставянето на предметите по несъвместими признаци. При решаването на мисловни задачи се демонстрира недостатъчно ориентиране в задачата, липса на планиране, неосъзнатост и хаотичност на мисловните действия.

Паметта им, както логична, така и механична, е на ниска степен. Запомнянето е бавно, в малък обем; забравянето е бързо; възпроизвеждането е с нисък обем и с изопачаване на материала. Най-големи трудности възникват при запомняне и възпроизвеждане на текстова информация, при опосредствено запомняне. Преобладава механичната памет.

Речевите нарушения имат системен характер. Те обхващат както фонетико-фонематичната, така и лексико-граматическата страна на речта. На някои деца речта е малко разбираема за околните и се придружава от жестове. Тези деца изискват постоянно внимание и помощ от възрастните.

Нарушенията в развитието на речта имат тежки последствия за цялостното развитие на детето, не му позволяват пълноценно да общува с връстниците си, затрудняват опознаването на околния свят, затормозяват емоционално-психическото състояние на детето.

Характерно за децата с УИ е недоразвитието на *познавателните интереси*. Постоянен подбудител на механизма на познанието е интересът – значим мотив, подпомагащ ориентирането в една или друга област, запознаването с нови факти, по-пълно и дълбоко отразяване на действителността. Тези деца обаче по-малко, отколкото своите връстници, изпитват необходимост от нови знания. *Активизирането на познавателната дейност на ученика с умствена изостаналост без развитие на неговия познавателен интерес е не само трудно, но и практически невъзможно*. Затова в процеса на обучение е необходимо системно да се възбужда, развива и укрепва познавателният му интерес и като важен мотив за познавателна дейност, и като трайна черта на личността, и като мощно средство за повишаване на качеството на корекционно-развиващото обучение. В този контекст е важно педагозите, които работят с тези деца, да решат ефективно проблема, свързан с осигуряване на учебно-възпитателния процес с разнообразни, адекватни и ефективни учебно-методически материали, провокиращи интереса и познавателната им активност.

Познавателният интерес на децата с УИ се формира и развива в дейността. Силен стимул на познанието е удивлението, което провокира към очакване на нещо ново. Но познавателният интерес към учебния материал не може да се поддържа през цялото време само с ярки факти, а неговата привлекателност е невъзможно да се свежда до удивляващо въображение. Това бързо може да доскучае на детето. Необходимо е да се сменят формите и методите на работа, привличащи го към посилна мисловна дейност. Полезни в тази връзка са различните видове игри, които са съобразени с възможностите и особеностите му и предполагат възникване на познавателен интерес и проява на познавателна активност.

Основна задача на училището, в което се обучават ученици с умствена изостаналост, е максималното преодоляване на нарушенията в познавателната дейност и емоционално-волевата им сфера, подготовката им за участие в трудова дейност, социалната им адаптация в съвременното общество.

В началото на обучението на тези ученици стои задачата не толкова за овладяване на основни знания, колкото създаване на елементарна култура на поведение и общуване, развитие на общата и фината моторика, на речта, формирането на елементарни трудови умения.

Трябва непрекъснато да се търсят нетрадиционни подходи за организация на корекционната работа. Това не е толкова лесно, тъй като е необходимо да се намери вариант за осигуряване на комфортно обучение и социализация на децата с УИ.

Практиката показва, че е необходимо да се прилага системен комплексен подход, който предполага използването както на терапевтични мерки, така и на психолого-педагогически, съчетани с корекционни действия, реализирани не само от специалния педагог, но и от специалисти по ЛФК, логопеди, арт специалисти и др.

От особено значение е всеки специалист, който трябва да осъществява необходимата корекционна работа с децата с умствена изостаналост, внимателно да ги изследва и направи заключение за състоянието на всяко дете. Това е изключително важно за изготвянето на индивидуална програма за обучение и развитие, както и адекватна организация и провеждане на конкретна дейност с посочената група деца.

На основата на направените от специалистите обобщения – резултат от проведените изследвания, се изготвя индивидуална програма за обучение и развитие за всяко дете. При създаването ѝ трябва да вземат участие и родителите на детето.

Изключително значение за образователната институция, в която се осъществява обучението на деца с умствена изостаналост, има **създаването на развиваща среда** като фактор за корекционно въздействие върху обучението и личностното формиране на детето. *Под развиваща среда се разбира атмос-*

ферата на психологическа сигурност, стимулираща развитието на индивидуалността на детето.

Много полезно в този контекст е създаването на „Кръгове на подкрепа“.

– Първи кръг – най-важният кръг за подкрепа на организацията на образователната среда, в който участва екип, включващ класен ръководител, ресурсен учител, логопед, психолог, родителите на детето.

– Втори кръг – кръг от деца, които помагат на детето с УИ да се справя с поставените му задачи при изпълнение на различни дейности, провокиращи проява на познавателна активност, формиране на адекватно поведение.

Важно е субектите и от двата кръга да проявяват добронамереност, търпеливост и такт към детето. Да изготвят учебни материали, дидактични средства, които са полезни за него.

Работата на образователната институция по създаването на развиваща среда за децата с умствена изостаналост предполага организирането на богата емоционална, естетическа и духовна среда, провокираща познавателната активност на детето. Изпълнението на тази важна задача задължително трябва да се основава на следните подходи.

Личностен – изисква педагозите и другите субекти, ангажирани с оформянето на развиваща среда, да:

- изучават постоянно и добре да познават особеностите на тези деца;
- диагностицират и знаят реалната степен на сформированост на важни личностни качества и ценностна ориентация;
- включват децата в дейности, стимулиращи познавателен интерес;
- използват максимално собствената активност на детето;
- развиват неговата самостоятелност и самоинициатива.

Комплексен – предполага единство на цели, задачи, съдържание, методи и форми на въздействие и взаимодействие и спазване на изискванията:

- въздействие на детето в три направления – на съзнанието, чувствата и поведението;
- постигане на положителен резултат при ограничаване на негативни външни влияния и осигуряване на достатъчно средства за позитивно влияние на вътрешни за институцията фактори;
- единство и координация на усилията на всички, ангажирани с корекционно-развиващата работа;
- прилагане на системния подход при създаване и поддържане на развиваща среда и нейното управление;
- формиране на конкретни личностни качества чрез система от дейности, имащи подчертано комплексен характер.

Развиващата среда е среда, която се осигурява предимно от взаимодействието между възрастни и деца, между деца и деца и е изключително необходима за детето.

Създаването на доверителна обстановка е от огромна важност, за да може детето да се почувства прието, да има усещането, че тук му се радват, че са го очаквали, че тук ще се чувства добре. От първия контакт с възрастни и връстници, от създаването и поддържането на доброжелателни взаимоотношения в образователната институция зависи много ефективната организация и осъществяване на корекционно-развиващата работа. Затова е важно да се създава навреме психологически микроклимат в класния колектив, където проявата на съчувствие, съпреживяване и разбиране един друг бъде основна характеристика на взаимоотношенията между субектите. Създаването на педагогически условия, които съответстват на състоянието на детето с УИ, е необходима предпоставка за успешно подпомагане на процеса на развитието му.

Аспект, който определено заслужава внимание, е пространствената дистанция между учителя и детето и между децата. Когато учителят нарушава интимната дистанция (до около 45 см), често се стига до дискомфорт у детето. Може да възникнат безпокойство, тревога, напрежение или смущение. Това затруднява създаването на атмосфера, предразполагаща проява на познавателен интерес. В своето притеснение ученикът не може да участва в педагогическия акт на общуване. Ако не са създадени топли взаимоотношения и взаимно уважение между ученика и учителя, трябва много внимателно да се преценява разстоянието между тях.

Позицията на тялото означава много. За да се постигне заинтересованост и от двете страни – ученика с УИ и учителя, към конкретен проблем, към предмета на обсъждане, е необходимо двамата да са лице в лице. Езикът на тялото както на учителя, така и на ученика може да даде много ценна информация за реализиране на особено важната за умствено изостаналите ученици задача – провокиране на познавателен интерес и активност, усвояване на знания и умения.

Не бива да се пренебрегват и характеристиките на гласа – височина, тембър, бързина и др. Важно е учителят да има ясна и разбираема дикция, да поддържа относително постоянна височина, като говори ясно и отчетливо. Изкуственото повишаване на тона дразни учениците и колкото и да е интересна информацията, която им се представя, те обикновено губят интерес. Същото може да се получи и ако се говори монотонно, безизразно, „приспиващо“. Не без значение са и невербалните сигнали, които ще си обменят учителят и ученикът по време на педагогическото взаимодействие.

При добра жестикуляция, глас, невербални средства за общуване, движение, поглед може да се постигне съсредоточаване на вниманието, пробуждане на интерес и желание у учениците за проява на познавателна активност, което при децата с умствена изостаналост не е лек процес.

Тъй като за тези деца е характерна висока степен на внушаемост, този факт може и трябва да се използва рационално от учителя. От неговия опит и педагогическо майсторство зависи дали *формирането и удовлетворяването*

на познавателни интереси на детето може да се реализира чрез сугестия. Внушението може да се изразява както в словесно, така и в несловесно повлияване. Не бива да се подценява внушаващата сила на погледа, маниера на поведение на учителя, ролята на образователната среда, на обстановката, в която се осъществява учебният процес.

Високоэффективното внушение предполага контакт на доверие между учителя и учениците и целесъобразна емоционална дистанция. При такова внушение се постига стабилизиране на личността и активизиране на защитните ѝ сили. Основното тук е провокиране на тласък на изменението, т.е. настъпване на промяна в стереотипите на детското поведение. Затова обаче е задължително да се завладее вниманието на детето, то да се заинтригува, да се отстранят дразнителите, които му пречат, да се стимулират положителни емоции в осъществяваната дейност. И тук от изключително значение е учителят да произнася убедително своите внушения с:

- подходящ лицеизраз – ведър и открит;
- подходяща интонация на гласа – интригуващо, завладяващо, подкупващо;
- със спокойствие и непринуденост, без напрежение и бързане;
- опирание на предишни или моментни положителни нагласи и успехи на децата.

Внушенията благоприятстват много условията за групово осъществяване на познавателна дейност. Те могат да се прилагат както при първоначалното стимулиране към участие в процеса на обучение, така и при подпомагане на ученето; при неувереност на детето в себе си, в своите сили и възможности; при преодоляване на отрицателни внушения; при недостатъци в характера, имащи отношение към развитие на познавателната дейност и др.

Сугестията е особено важна, когато предстои да се изучава напълно нов учебен материал. Тя провокира появата на познавателен интерес и активност, проявата на увереност в себе си.

Видовото разнообразие на двата основни типа на внушението – вербално и невербално, визуално, които могат и трябва да се използват при работа с децата с УИ, е голямо. Важно е да се имат предвид техните особености и съществените характеристики на социалната им среда, както и възможностите на разнообразни интерактивни методи и тяхната съвкупност.

Полезно за децата с УИ е прилагането на скритото внушение. При него вниманието на детето се отклонява с друго въздействие – например музика. На фона на нея учителят прилага вербална сугестия. С помощта на изкуството се постига по-лесно внушаване на определени идеи, стимулиране към проява на активност, удовлетворяване на познавателни интереси и корекция на познавателната дейност.

Може с успех при децата с умствена изостаналост да се използва и техниката на внушение чрез използване на трето лице (родител, друг член на семейството, дете, друг учител, група деца). Внушаемостта е индивидуална,

опосредствана от ситуацията, избирателна по отношение на конкретни лица и обстоятелства.

Вторият основен задължителен компонент на развиващата среда е естетическото оформяне на интериора в класната стая, стаята за рекреация (отмора, развлечение), логопедичния кабинет, музикалната и спортната зала, кабинета на психолога и като цяло всички помещения на училището. За целта учителите и другите специалисти, които осъществяват корекционно-развиваща и терапевтична работа с ученика с УИ, е важно да проявят не само професионална компетентност, но и естетически вкус, въображение и творчески размах.

Полезно е да бъдат следвани при търсене на най-доброто решение за създаване на интериор, съответстващ на особеностите на децата с УИ и предполагащ ефективна корекция на познавателната дейност, следните основни принципи:

- Привлекателност и функционалност на средата.
- Ергономичност.
- Мобилност.
- Насоченост към стимулиране на детската активност, любознателност, инициативност, мислене.

Не бива при оформянето на интериора да се създава статично пространство и мебелировка. Това води до неговата еднотипност, безличност, скованост, затрудняване на възможностите му за подпомагане на проявата на познавателна активност. Педагозите и останалите специалисти в образователната институция е необходимо да проявяват творческа свобода, свой стил на оформление до постигане на желаната визия, съобразена с възможностите и потребностите на учениците с умствена изостаналост. Пространствените решения при оформянето на интериора са насочени към създаването на образователна среда, стимулираща познанието.

При създаването на дизайн на помещенията в училището трябва и могат да се използват предмети на декоративно-приложното изкуство, да се поставят огледални стени, растения, големи ярки играчки, ярко оцветени и достъпни рафтове с богато илюстрирани книжки, с цветни и различни по големина дидактични материали и др.

Естетическото оформяне не е резултат от проектантски и архитектурен план, а е резултат от взаимодействието между различните субекти в корекционно-образователния процес: учител (логопед, психолог и др.) – родител, учител (логопед, психолог и др.) – дете, дете – дете. Децата трябва да бъдат провокирани към активно участие при оформянето на привлекателна, динамично структурирана мобилна среда.

Специално значение има оформянето на зоната на близкото обкръжение на детето, неговата игрово-образователна среда.

Особено полезно е в класната стая да се създадат:

– място за корекция – тук се поставя игров и занимателен материал за развитие на когнитивните функции и сензорно-перцептивната сфера. В тази връзка много подходящи са различни конструктори, мозайки, пъзели (плоскостни и 3d пъзели – несложни, с по-малко елементи), матрьошки, дъски на Сеген, адаптирани класически материали на М. Монтесори и др.

Всички те са много подходящи за стимулиране на активността на детето и развиване на мисленето му – от нагледно-действено до образно и логическо мислене. Детето овладява важни основи на различни начини за решаване на познавателни задачи, които са полезни за неговото бъдеще: и метода проба – грешка, и запомняне на новото, и аналитичен начин на познание;

– ъгъл за игра – тук се разполагат атрибути за сюжетно-ролеви игри като играчки, строителни материали, кукленски мебели;

– място „В света на математиката“ – тук се включват материали за формиране на умение за смятане, за развитие на логическо мислене, сред които магнитна дъска с цифри, сметало, дидактичен материал за броене, геометрични фигури и др.;

– място за развитие на речта – тук от съществено значение е да се постави добре аранжиран и привличащ вниманието на децата природен календар, на който ежедневно те да отбелязват състоянието на времето. Заедно с календара се използват и корекционни игри за закрепване на имената и последователността на частите на деня, дните на седмицата, годишните времена и месеци-те на годината;

– място за обучение по четене;

– място „В света на природата“.

Наблюденията в педагогическата практика показват, че децата с УИ имат нужда от обособяване на лично пространство за усамотяване; за любими дейности, които ги успокояват, тонизират; за коопериране и т.н. Социалните контакти в училището ги изморяват и се появява необходимост от моменти на усамотение с предпочитан партньор. Затова е важно да не се пренебрегва, омаловажава, а напротив – да се стимулира тази потребност. Това е ефективен начин на детето да се предостави възможност да презентира своя субективен опит.

Ефективно за стимулиране на познавателните интереси на учениците с УИ е използването на най-мощното информационно средство – *компютъра*. Той е модерен метод за индивидуализация на учебния процес на базата на адаптиране на образователното съдържание и темпа на усвояване съобразно с индивидуалните особености на децата.

Особено полезни са *компютърните игри*. Те повишават мотивацията и положителната емоционална нагласа за познавателна активност. Дават възможност на детето, подпомагано умело от учителя, да планира своята дейност в съответствие с индивидуалния темп на работа. Развиват въображението, наблюдателността и мисленето, както и увереност в собствените сили.

Друго полезно средство в процеса на корекционно-развиващото обучение на децата с УИ е *мултимедийната презентация*. Тя дава възможност за комбинирани и преобразуване на различни обекти, за промяната им по форма, цвят и големина, за ориентирането им по различен начин един спрямо друг, за представянето им в движение, което определено възбужда интереса на детето, мотивира го за познавателна дейност.

Компютърните технологии дават възможност за разнообразяване и усъвършенстване на формите на обучение на учениците с УИ, обогатяване и осъвременяване на учебното съдържание, неговото адаптиране към познавателните им възможности, както и допълване и разширяване на знанията и уменията им в различни области.

Обектите и явленията в околната действителност се отличават с цялостност и определеност. С тези си характеристики те привличат децата, будят техния интерес.

За тези деца е важно да видят резултатите от своята дейност, затова в класа трябва да се създаде и поддържа изложба на детските творби, която дава възможност да се види динамиката в развитието на всяко дете.

Създаването на корекционно-развиващата среда предполага и внасянето на елементи от домашния уют, което допринася за емоционалния комфорт на детето. Поставено в благоприятни условия, то успешно се придвижва напред в своето развитие.

В работата си с децата с УИ педагозите предвиждат използването на междупредметни връзки. Това е много важен принцип в работата с тях. Използването на игровата форма с отчитане на индивидуалните им особености и спазването на щадящ режим е изключително полезно за успешното реализиране на учебно-възпитателния процес. На децата се поставят различни по сложност и време за изпълнение задачи с отчитане на особеностите и проблемите им.

Не бива по никакъв начин по време на урочната работа или индивидуалните занятия със специалисти да се забравя, че тези деца имат необходимост от:

- артикулационни упражнения;
- упражнения за дишане – значими много в процеса на развитие и корекция на речевите разстройства, двигателната сфера, формирането на сензорни способности, които подпомагат ефективното развитие на познавателната активност и социалната реабилитация като цяло;
- упражнения за снемане на общата или частична (локална) умора – физ. минутка с поетични текстове, с музикален съпровод;
- упражнения за пръстите с елементи на самомасаж;
- гимнастика за очите.

При създаване на развиващата среда е необходимо много внимателно да се обмислят и включат в нея различни елементи, съответстващи на изискванията

за ефективно реализиране на посочените упражнения, подпомагащи процеса на корекция на познавателната дейност.

От особена важност е осигуряване на достъпност на съдържанието на предлаганата информация, което предполага конкретност на материала и използване на достатъчно добре подбрани и ефективни нагледни средства. Учебният материал трябва да бъде съдържателен и образователен, като се внимава как се въвежда новата информация от урочната единица. Недопустимо е да се говори за нещо ново, което се „обяснява“ със сложни и непознати за детето термини. Така определено се нарушава комуникативният динамизъм – говори се нещо ново за нещо ново. Това напълно обърква детето, то се изнервя, губи интерес, разсейва се, работоспособността му намалява значително. В този контекст е належащо и полезно всеки урок да започва с изясняване на терминологията и едва след това да се преминава към следващ етап, въвеждат се определения и т.н.

За умствено изостаналите ученици е изключително полезна честата смяна на различни видове дейности. Това се отразява благоприятно върху по-нататъшната работа на ученика. Вниманието му отново се привлича и дава възможност да продължи продуктивната дейност.

За разлика от връстниците си в норма учениците с УИ имат нужда от значително по-голям брой повторения, които учителят е длъжен да осигури. При това тези повторения, за да бъдат ефективни, трябва да се реализират в нова ситуация, с включването на нов материал, на нова мотивация за познавателна активност.

Степента на познавателната активност и знанията на учениците с умствена изостаналост до голяма степен зависят от *качеството на урочната дейност*. Еднообразието, шаблонът, формализмът, скуката се отразяват негативно, не могат да провокират познавателен интерес, предпоставка са за проява на негативно отношение към представяната информация, към ученето. Ето защо търсенето и прилагането на различни начини за „оживяване“ на учебния час, на разнообразни форми за обяснение на учебния материал е важна предпоставка за привличане на учениците в активна работа, за корекция и развитие на познавателната дейност. Така работоспособността се повишава, резултатността на реализираната дейност нараства.

Особено полезно в това отношение е използването на нетрадиционни методи, организацията и провеждането на нестандартни уроци и занятия. За да се провокира и запази обаче познавателният интерес на ученика, не трябва да се забравя, че при избора на нестандартни форми на организация на учебния процес е необходима мяра. Учениците привикват към необичайни начини на работа, губят интерес, степента на усвоените знания и умения намалява. Мястото на нетрадиционността в уроците се определя от педагога в зависимост от конкретната ситуация, условията, които се налагат от съдържанието

на материала, индивидуалните особености на самия педагог и конкретното състояние на детето.

Стимулирането на активността на ученика в процеса на обучение води до:

- привличане на вниманието му към темата;
- провокиране на любознателност, любопитство, познавателен интерес;
- развитие на чувство за отговорност;
- активизиращо учене.

Важно е не само да се удовлетвори потребността от изучаване на темата в самото начало на урочната работа чрез разкриване на нейната значимост, но и прилагане на стимулиращи похвати във втората част на урока, когато настъпва естествената умора и ученикът се нуждае от снемане на напрежението, на претоварването и от предизвикване на желание за активно усвояване на учебния материал. Активността се изразява в общуване, съвместна дейност, проява на творчество и „изследователско“ търсене.

Конкретната педагогическа практика показва, че в резултат на така създадената за децата с умствена изостаналост среда се постигат (за наблюдаваните три години) изменения в познавателните им възможности, добра динамика в развитието на когнитивните функции. Наблюдава се последователно формиране на познавателни интереси и познавателна активност у децата, както и натрупване на знания и умения. Констатира се положителни промени в развитието на речта: активният речник на децата достига нивото, необходимо за комуникация в ежедневието. Учениците четат срички, думи и прости изречения с усвоените и запомнени букви. Формира се адекватна култура на поведение. Позитивно изменение се наблюдава в емоционално-волевата сфера, подобряват се индивидуалните личностни качества (отговорност, дисциплинираност, организираност, развитие на интереси и др.).

Успехът на създаването, поддържането и усъвършенстването на благоприятна за детето с умствена изостаналост среда, предполагаща ефективно развитие на познавателната му активност, изисква прилагането на печелившата формула – „Обща ангажираност и отговорност на екипа, който работи с детето + Личен принос (включително и на самите деца) + Идейна активност + Творчески ресурс“.

ЛИТЕРАТУРА

Карагъзов, И., Р. Трашлиев, П. Терзийска и др. (2000). *Психология и педагогика на децата с интелектуална недостатъчност*. Благоевград, Университетско издателство „Н. Рилски“.

Терзийска, П. (2013). *Технологии за работа с деца със СОП*. Издателство „Химера“, Перник.

Терзийска, П. (2012). *Децата със специални образователни потребности в общата образователна среда*. Благоевград, Университетско издателство „Н. Рилски“.

- Терзийска, П. (2003). Личностно социално развитие на умствено изостаналите ученици в условията на масовото училище. – *Педагогика*, № 6.
- Терзийска, П. (2002). *Педагогически условия за развитие на наблюдателността на умствено изостаналите ученици*. Благоевград, Университетско издателство „Н. Рилски“.

REFERENCES

- Karagyozov, I., R. Trashliev, P. Terziyska i dr. (2000). *Psihologia i pedagogika na detsata s intelektualna nedostatachnost*. Blagoevgrad, Universitetsko izdatelstvo “N. Rilski”.
- Terziyska, P. (2013). *Tehnologii za rabota s detsa sas SOP*. Izdatelstvo „Himera“, Pernik.
- Terziyska, P. (2012). *Detsata sas spetsialni obrazovatelni potrebnosti v obshтата obrazovatelna sreda*. Blagoevgrad, Universitetsko izdatelstvo “N. Rilski”.
- Terziyska, P. (2003). Lichnostno sotsialno razvitie na umstveno izostanalite uchenitsi v usloviyata na masovoto uchilishte. – *Pedagogika*, № 6.
- Terziyska, P. (2002). *Pedagogicheski uslovia za razvitie nablyudatelnostta na umstveno izostanalite uchenitsi*. Blagoevgrad, Universitetsko izdatelstvo “N. Rilski”.

CREATING OF DEVELOPING ENVIRONMENT THAT SUPPORTS THE CORRECTION OF COGNITIVE ACTIVITY OF CHILDREN WITH MENTAL RETARDATION AT PRIMARY SCHOOL

Abstract. This article examines the specifics of shaping the evolving environment, as a factor for correctional impact, corresponding to the peculiarities of mentally retarded children from primary school and supporting the development of their cognitive activity.

✉ **Dr. Pelagia Terziyska, Assoc. Prof.**
Faculty of Pedagogy
South-West University „Neofit Rilski“
66, Ivan Mihailov Str.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: pterziyska@abv.bg